

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Rekabet Güçlerinin Artmasında Devlet Desteklerinin Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Örneği

Sevil Xanlayeva¹

Orhan Çoban²

Özet

Bu çalışma, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ'ler) rekabet güçlerini artırmada devlet desteklerinin etkisini incelemektedir. Çalışmada, Türkiye ve Azerbaycan örnekleri üzerinden, her iki ülkede uygulanan devlet destekleme politikaları karşılaştırılmıştır. Araştırma, nitel analiz yöntemiyle, KOSGEB, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları gibi Türkiye'deki kurumların yanı sıra Azerbaycan'daki devlet destekleme mekanizmalarının etkinliğini değerlendirerek, bu desteklerin KOBİ'lerin rekabet gücüne olan etkilerini ortaya koymuştur.

Bulgular, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'lerin ihracat kapasitesi, inovasyon düzeyi ve üretim verimliliği üzerinde önemli bir etki yarattığını göstermektedir. Ancak, her iki ülkede de bürokratik engeller ve kaynak sınırlamaları gibi zorluklar, desteklerin etkinliğini sınırlamaktadır. Çalışma, devlet desteklerinin KOBİ'lerin sürdürülebilir büyüme ve uluslararası rekabet gücünü artırma potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için politika önerileri sunmaktadır. Bu araştırma, Türkiye ve Azerbaycan'daki KOBİ destek politikaları üzerine yapılan literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmakta ve her iki ülkenin ekonomik bağlamındaki farklılıkları gözler önüne sermektedir.

1 Master Öğrencisi, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü, Azerbaycan; sevilxanlayeva@gmail.com; ORCID ID: 0009-0009-0977-1374

2 Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBE UTİL Bölümü, Gaziantep, Türkiye; ocoban@gantep.edu.tr; ORCID ID: 0000-0001-6137-8937.

1. Giriş

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler), ülkelerin makro ekonomik göstergeleri açısından önemli bir yer tutmakta, istihdam yaratma, yenilikçilik, yerel kalkınma ve sosyal refahın artırılması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye ve Azerbaycan gibi gelişmekte olan ülkelerde, KOBİ'ler ekonomik büyümenin temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilmekte, ancak küresel rekabetin hızla arttığı günümüzde, bu işletmelerin sürdürülebilir bir şekilde büyüebilmesi ve uluslararası pazarlarda rekabet edebilmesi için çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların başında, finansman erişimi, teknolojik altyapı eksiklikleri, verimlilik artışı ve yenilikçi iş modellerinin geliştirilmesi gibi konular yer almaktadır (EC, 2016; İTO, 2022).

Devlet destekleri, KOBİ'lerin bu tür zorlukları aşabilmesi ve rekabet güçlerini artırabilmesi için önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Hem Türkiye hem de Azerbaycan, KOBİ'lere yönelik çeşitli finansal, eğitim ve altyapı destekleri sunan politikalar uygulamaktadır. Ancak, bu desteklerin etkinliği, her iki ülkenin ekonomik yapıları, yönetim biçimleri ve devlet politikalarındaki farklılıklardan dolayı önemli ölçüde değişkenlik gösterebilmektedir. Bu bağlamda, devlet desteklerinin KOBİ'ler üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılması, her iki ülke için de daha verimli destek mekanizmalarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir (Arslantaş ve Yılmaz, 2019; Kocabaş ve Düzgün, 2019; Karakaya, 2020).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'lerin rekabet gücü üzerindeki etkilerini karşılaştırmalı bir şekilde incelemektir. Araştırmada, devletin KOBİ'lere yönelik sunduğu finansal destekler, Ar-Ge teşvikleri, eğitim programları ve dış ticaret desteklerinin KOBİ'lerin rekabet güçlerini nasıl şekillendirdiği değerlendirilecektir. Özellikle, KOBİ'lerin inovasyon kapasiteleri, ihracat performansları ve üretim verimlilikleri gibi faktörler üzerinden devlet desteklerinin etkileri analiz edilecektir.

Araştırmanın özgünlüğü, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet destekleme politikalarını karşılaştırarak, her iki ülkenin ekonomik ve kültürel farklılıklarını dikkate alarak yapılan kapsamlı bir analiz sunmasıdır. Bu çalışma, yalnızca devlet politikalarının etkinliğini değerlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda KOBİ'lerin sürdürülebilir büyüme ve rekabet gücü açısından karşılaştıkları engelleri ve bu engellerin aşılması için önerilerde bulunmayı hedeflemektedir. Literatürde genellikle her iki ülkenin KOBİ destek politikaları ayrı ayrı ele alınırken, bu araştırma her iki ülkedeki devlet desteklerinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesini yaparak önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'lerin rekabet gücüne olan etkilerini ortaya koyarken, aynı zamanda politika yapıcılara yönelik öneriler sunarak, KOBİ'lerin karşılaştığı zorlukların aşılması için daha etkili stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. KOBİ'ler ve Rekabet Gücü: Kavramsal Çerçeve

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler), genellikle belirli bir çalışan sayısı ve yıllık ciro ya da bilanço büyüklüğüyle sınırlı olan, esnek yapıları sayesinde ekonomik değişimlere hızla adapte olabilen işletmelerdir. KOBİ'lerin tanımı, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir, ancak genellikle aşağıdaki kriterlere göre belirlenir (Kök ve Çoban, 2002; Çoban ve Çoban, 2020):

- ✓ *Çalışan Sayısı*: Türkiye'de bir işletme 250 çalışana kadar KOBİ olarak kabul edilirken, Azerbaycan'da da benzer kriterler geçerlidir.
- ✓ *Yıllık Ciro veya Bilanço*: KOBİ'lerin yıllık ciro veya bilanço büyüklüğü de bu kategoriyi tanımlayan önemli bir faktördür.

Sektörel Yapılar ve İstihdam Sağlama Oranları Türkiye ve Azerbaycan'daki KOBİ'lerin sektörel yapısı büyük ölçüde farklılıklar gösterse de, her iki ülkede de KOBİ'ler sanayi, ticaret, hizmetler ve tarım gibi sektörlerde faaliyet göstermektedir. Ancak, Türkiye'de özellikle sanayi ve hizmet sektörü daha fazla KOBİ'yi barındırırken, Azerbaycan'da daha çok tarım ve hizmet sektörü ağırlıklıdır.

Türkiye'de KOBİ'lerin sektörel dağılımı: Türkiye'de KOBİ'ler genellikle sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşırken, içinde buldukları sektöre göre istihdam sağlama oranları da değişmektedir. KOBİ'ler Türkiye ekonomisinin %99'unu oluşturmakta ve istihdamın büyük bir kısmını sağlamaktadır.

Azerbaycan'da KOBİ'lerin sektörel dağılımı: Azerbaycan'da da KOBİ'ler tarım ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmıştır, ancak son yıllarda sanayi sektöründeki KOBİ sayısı artmaya başlamıştır. Azerbaycan'daki KOBİ'ler, istihdam yaratma açısından önemli bir rol oynamaktadır, ancak büyük ölçekli sanayi firmalarının varlığı bu anlamda KOBİ'lerin rolünü etkileyebilmektedir (Arslantaş ve Yılmaz, 2019).

KOBİ'ler, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve iş gücü piyasasında istihdam yaratmak açısından büyük bir öneme sahiptir. KOBİ'lerin ekonomiye katkıları, aşağıdaki başlıklarda özetlenebilir:

İstihdam Yaratma: KOBİ'ler, her iki ülkede de istihdamın büyük bir kısmını sağlar. Türkiye'de KOBİ'ler, toplam istihdamın yaklaşık %80'ini oluştururken, Azerbaycan'da da benzer bir oran görülmektedir.

Büyüme ve Kalkınma: KOBİ'ler, yerel ekonomilerin büyümesine katkı sağlar. Ekonominin büyümesinde, KOBİ'lerin esnek yapıları ve dinamik ticaret faaliyetleri kritik bir rol oynar. Türkiye'de KOBİ'ler, özellikle ihracat kapasitesini artırarak, ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır (Çoban vd., 2021).

Yenilikçilik: KOBİ'ler, büyük firmalara kıyasla daha hızlı karar alabilme, yenilikçi iş modelleri geliştirme ve yeni pazarlara açılma konusunda esnekliğe sahiptir. Her iki ülkede de yenilikçilik ve teknoloji transferi açısından önemli bir aktör olurlar. Bu bağlamda devlet desteklerinin KOBİ'lerin yenilikçilik kapasitelerini artırmada önemli bir rolü bulunmaktadır.

3. Rekabet Gücü Nedir? KOBİ'ler için Rekabet Gücü Ölçütleri

Rekabet gücü, bir işletmenin veya ülkenin küresel ve yerel pazarlarda diğer rakiplerine karşı başarılı olma yeteneğini ifade eder. KOBİ'ler için rekabet gücü, genellikle aşağıdaki faktörlerle ölçülür:

- ✓ Fiyat Rekabeti
- ✓ Ürün ve Hizmet Kalitesi
- ✓ Yenilikçilik ve Teknoloji Kullanımı
- ✓ Verimlilik ve Üretim Kapasitesi

KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması, genellikle pazar erişimi, yenilikçilik, verimlilik gibi faktörlerin güçlü bir entegrasyonu ile mümkündür. Bu faktörler, devlet destekleriyle güçlendirilerek KOBİ'lerin küresel rekabet gücünü artırabilir.

KOBİ'lerin rekabet gücünü artıran başlıca faktörler aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ Yenilikçilik
- ✓ Verimlilik
- ✓ Pazar Erişimi ve İhracat
- ✓ Eğitim ve Yetenek Gelişimi

KOBİ'ler için Rekabet Gücünün Artırılması Adına Devletin Sağladığı Desteklerin Genel Çerçevesi

- ✓ Finansal Destekler

- ✓ Ar-Ge ve İnovasyon Destekleri
- ✓ Eğitim ve Kapasite Geliştirme
- ✓ İhracat ve Dış Ticaret Teşvikleri

4. Devlet Desteklerinin KOBİ'ler Üzerindeki Etkisi

KOBİ'lerin ekonomik büyümelerini ve rekabet güçlerini artırmak amacıyla bir devletler bir dizi destek mekanizması sunmaktadır. Bu destekler, KOBİ'lerin karşılaştığı finansal, teknolojik, eğitimsel ve dış ticaretle ilgili zorlukları aşmalarına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Devletin KOBİ'ler için sağladığı başlıca destek türleri aşağıda özetlenmiştir:

Finansal Destekler - Finansal destekler, KOBİ'lerin büyüme süreçlerinde en önemli ihtiyaçlarından biridir. Devlet, KOBİ'lere çeşitli finansal kaynaklar sunarak işletmelerin finansman problemlerini çözmelerine yardımcı olur. Bu tür destekler arasında kredi garantisi fonları, hibeler, faiz indirimleri ve vergi teşvikleri yer almaktadır.

Eğitim ve Danışmanlık Destekleri - devlet, KOBİ'lerin kapasite gelişimini desteklemek için eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmetler, özellikle işletme sahiplerinin ve çalışanlarının verimliliklerini artırmaya yönelik olarak inovasyon desteklerinin yanı sıra yönetim kapasitesini artırmaya yönelik programlar içermektedir.

Ar-Ge ve Teknolojik Destekler - teknolojik yenilik ve Ar-Ge faaliyetleri, KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmak için önemli bir faktördür. Devlet, bu alanda yenilikçilik destekleri ve dijitalleşmeye teşvik edici projeler gibi çeşitli projeler ve fonlar aracılığıyla KOBİ'lere destek olmaktadır.

İhracat Destekleri - ihracat, KOBİ'ler için büyüme fırsatları sunan önemli bir alan olup, devletin dış ticaret politikaları ile desteklenmektedir. Bu kapsamda dış ticaretin artırılması ve Pazar çeşitlendirmesinin gerçekleştirilmesi önemsenmektedir.

Devlet desteklerinin KOBİ'ler üzerindeki etkisi, genellikle kısa ve uzun vadeli olarak iki ana kategoriye ayrılabilir. Her iki tür destek de işletmelerin büyüme potansiyelini ve rekabet gücünü doğrudan etkiler.

Kısa Vadeli Etkiler: Devlet desteklerinin kısa vadeli etkileri, genellikle finansal rahatlatma ve acil ihtiyaçların karşılanması şeklinde görülür. Kredi garantisi fonları veya faiz indirimleri gibi destekler, KOBİ'lerin günlük işletme faaliyetlerini sürdürebilmelerini sağlar. Ayrıca, eğitim ve danışmanlık hizmetleri, yönetim becerilerini hızla geliştirerek işletmelerin hemen fayda sağlamasını mümkün kılar.

Uzun Vadeli Etkiler: Uzun vadeli etkiler ise, yenilikçilik, Ar-Ge yatırımları, üretim kapasitesinin artırılması ve pazar erişimi gibi alanlarda kendini gösterir. Ar-Ge destekleri, dijitalleşme ve dış ticaret teşvikleri gibi uzun vadeli destekler, KOBİ'lerin ulusal ve küresel pazarlarda daha rekabetçi hale gelmesini sağlar. Bu destekler, işletmelerin sürdürülebilir büyüme ve inovasyon kapasitelerini artırmalarına yardımcı olur(18).

Devlet desteklerinin etkinliği, uygulama aşamasında karşılaşılan çeşitli engeller nedeniyle sınırlı olabilmektedir. Devlet desteklerinin güçlü ve zayıf yönlerine dair genel değerlendirmeler aşağıda özetlenmiştir:

Güçlü Yönler

- ✓ KOBİ'lerin Büyüme Potansiyelini Artırma
- ✓ Rekabet Gücünü Arttırma
- ✓ İstihdam Yaratma

Zayıf Yönler

- ✓ Bürokratik Zorluklar
- ✓ Kaynak Yetersizliği
- ✓ Programlara Erişim Sorunları

4.1. Türkiye'deki Devlet Destekleri ve KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri

Türkiye'deki KOBİ destekleme politikaları, özellikle son yıllarda ekonomik kalkınma stratejilerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. KOBİ'ler, Türkiye ekonomisinin lokomotifi olarak kabul edilirken, devlet bu işletmelerin büyümesi ve rekabet gücünü artırmak için bir dizi destek mekanizması sunmaktadır. Bu destekler, finansal yardımlar, teşvikler, eğitim ve danışmanlık hizmetleri, Ar-Ge destekleri gibi çeşitli alanlarda sunulmaktadır.

KOSGEB, Türkiye'de KOBİ'lerin en önemli destek sağlayıcı kurumlarından biridir. KOSGEB, KOBİ'lerin büyümelerini ve rekabet güçlerini artırmalarına yardımcı olmak için çeşitli finansal ve teknik destekler sunmaktadır. KOSGEB'in sunduğu destekler arasında şunlar bulunmaktadır (Ünüvar ve Darıcı, 2021):

Kredi Garanti Fonları ve Faiz Desteği: KOSGEB, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kredi alabilmelerine yardımcı olmak amacıyla kredi garanti fonları ve faiz destekleri sağlamaktadır. Bu destekler, işletmelerin finansmana erişimlerini kolaylaştırır.

Hibe Programları: Ar-Ge ve yenilikçilik alanlarında yapılan yatırımlar için hibe programları sunulmaktadır. Bu programlar, özellikle yeni iş fikirlerinin hayata geçirilmesini ve teknolojik gelişmeleri destekler.

TÜBİTAK, Türkiye'deki KOBİ'lerin teknoloji ve inovasyon kapasitesini artırmayı amaçlayan çeşitli destekler sunmaktadır. TÜBİTAK'ın sağladığı başlıca destekler şunlardır:

Ar-Ge Destekleri: KOBİ'lerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yönelik finansal destekler. Bu destekler, yeni ürün geliştirme, teknoloji transferi ve yenilikçi projelerin teşvik edilmesini sağlar.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB): KOBİ'lerin teknoloji geliştirmelerini hızlandırmak amacıyla, Türkiye genelinde kurulan teknoloji geliştirme bölgelerinde (TEKMER) faaliyet göstermelerini sağlayan teşvikler sunulmaktadır.

Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajansları ve diğer kamu kuruluşları da KOBİ'lere yönelik çeşitli destekler sunmaktadır. Bu ajanslar, özellikle bölgesel kalkınma ve istihdam yaratma hedefleri doğrultusunda KOBİ'lere finansal ve danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır. Kalkınma ajanslarının sağladığı destekler arasında;

Yatırım Teşvikleri ve Bölgesel Destekler: Bölgesel kalkınmayı desteklemek amacıyla KOBİ'lere yatırım teşvikleri, vergi indirimleri, hibe ve faiz desteği sağlanmaktadır.

İşletme Danışmanlığı ve Eğitim Programları: KOBİ'lerin yönetim kapasitesini artırmak ve ihracat potansiyellerini geliştirmek amacıyla danışmanlık ve eğitim hizmetleri verilmektedir.

Türkiye'deki Vergi Teşvikleri, Kredi Garanti Fonları, Hibe Programları ve Finansal Destekler

Vergi Teşvikleri - devlet, KOBİ'lerin mali yüklerini azaltmak ve büyüme süreçlerini desteklemek için çeşitli vergi teşvikleri sunmaktadır. Bu teşvikler, vergi indirimlerinin yanı sıra muafiyetleri ve yatırım teşvik belgesini içermektedir.

Kredi Garanti Fonları ve Faiz Destekleri - KOBİ'ler için kredi garanti fonları ve faiz destekleri, işletmelerin finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet tarafından sunulan önemli araçlardır. Kredi garanti fonları, KOBİ'lerin bankalardan alacakları kredilere devlet güvencesi sunarak, krediye erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, faiz indirimleri ve düşük faizli krediler KOBİ'lerin maliyetlerini düşürerek işletmelerin finansal sürdürülebilirliğini artırmaktadır.

Hibe Programları - Türkiye'deki KOBİ'lere yönelik hibe destekleri, özellikle yenilikçilik, Ar-Ge, çevre dostu üretim ve dijitalleşme gibi alanlarda büyük bir öneme sahiptir. KOSGEB ve TÜBİTAK gibi kurumlar, KOBİ'lere bu alanlarda hibe sağlamakta, böylece işletmelerin risk almadan büyümelerine katkı sağlamaktadır.

Finansal Destekler ve Yatırım Kredileri - KOBİ'lerin büyüme süreçlerini hızlandırmak ve yeni yatırımlar yapabilmelerini sağlamak için çeşitli finansal destekler ve düşük faizli krediler sunulmaktadır. Bu krediler, genellikle uzun vadeli ve düşük faizli olup, KOBİ'lerin altyapı yatırımları ve teknoloji dönüşümü yapmalarına olanak sağlamaktadır.

Türkiye'de KOBİ'lerin devlet destekleriyle sağladığı rekabet avantajları ise aşağıdaki alt başlıklarda özetlenmiştir

Dışa Açılım ve İhracat Kapasitesinin Artması - Türkiye'deki KOBİ'ler, devlet destekleri sayesinde dışa açılım konusunda önemli adımlar atmaktadır. İhracat teşvikleri, dış ticaretin geliştirilmesi için sağlanan eğitim ve danışmanlık hizmetleri, Türk KOBİ'lerinin uluslararası pazarlarda daha rekabetçi hale gelmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, KOSGEB ve İhracatçı Birlikleri tarafından sağlanan desteklerle, Türk KOBİ'leri yurtdışındaki potansiyel müşterilere ulaşmakta daha etkin hale gelmiştir.

İnovasyon Kapasitesinin Artması - Devletin Ar-Ge ve inovasyon alanındaki teşvikleri, Türk KOBİ'lerinin yeni ürünler geliştirmeleri ve mevcut ürünlerini iyileştirmeleri için büyük bir fırsat yaratmaktadır. TÜBİTAK'ın sağladığı Ar-Ge destekleri ve KOSGEB'in hibe programları, Türk KOBİ'lerinin yenilikçi iş modelleri geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu sayede, Türk KOBİ'leri daha verimli ve rekabetçi hale gelmiştir(1).

Yeni İş Modellerinin Gelişmesi - Devlet desteklerinin bir diğer önemli etkisi de Türk KOBİ'lerinin yeni iş modelleri geliştirmesini sağlamaktır. Özellikle dijitalleşme, e-ticaret ve çevre dostu üretim süreçlerine yönelik teşvikler, KOBİ'lerin iş yapma biçimlerini değiştirmelerine ve yeni pazarlarda yer edinmelerine olanak tanımaktadır.

Türkiye'deki bazı KOBİ'ler, devlet destekleri sayesinde büyük başarılar elde etmiştir. Bu başarı örnekleri, devletin sağladığı teşviklerin etkisini somut bir şekilde göstermektedir.

B2B Elektronik Ticaret Şirketi: Türkiye'de faaliyet gösteren bir B2B elektronik ticaret şirketi, KOSGEB'in sağladığı Ar-Ge desteği ve faiz indirimli kredi ile hem yenilikçi bir iş modeli geliştirmiş hem de yurtdışına açılma fırsatı bulmuştur. Şirket, sağladığı devlet destekleriyle cirosunu %50 oranında artırmıştır.

Çevre Dostu Üretim Yapan KOBİ: Bir tekstil firması, devletin sağladığı çevre dostu üretim destekleri ile üretim süreçlerini iyileştirerek sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmış ve Avrupa pazarında büyük bir pazar payı elde etmiştir.

4.2. Azerbaycan'daki Devlet Destekleri ve KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri

Azerbaycan'daki KOBİ destekleme politikaları, çoğunlukla finansal destekler, vergi teşvikleri ve danışmanlık hizmetleri gibi başlıca alanlara odaklanmaktadır. Bu kapsamda hibe programlarının yanı sıra kredi destekleri, vergi kolaylıkları ve teşvikleri dikkate alınmaktadır.

Azerbaycan'da KOBİ'lere yönelik destekler, hükümetin belirli kurumları tarafından koordine edilmektedir. Başlıca destek sağlayıcı kurumlar ve uygulamalar şunlardır (OECD, 2018; OECD, 2020):

Azerbaycan İhracat ve Yatırım Teşvik Ajansı (AZPROMO): AZPROMO, Azerbaycan'ın dışı açılmasını teşvik etmek amacıyla KOBİ'lere yönelik dış ticaret destekleri sunmaktadır. KOBİ'ler, bu ajans aracılığıyla yurtdışına açılma fırsatı bulmakta ve ihracat yapabilme kapasitelerini artırmaktadır.

Azerbaycan Devlet Yatırım Şirketi (ADY): ADY, özellikle büyük çaplı yatırımların yanı sıra KOBİ'lerin sermaye artırmalarına ve finansman ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, ADY'nin sağladığı kredi destekleri, KOBİ'lerin büyümeleri için önemli bir finansman kaynağı oluşturmaktadır (AKB, 2020).

Azerbaycan Kalkınma Bankası (ADB): ADB, KOBİ'lere yönelik düşük faizli krediler ve finansal destekler sunan bir diğer önemli kurumdur. KOBİ'lerin üretim kapasitesini artırmalarını sağlamak ve yeni projelere yatırım yapmalarını teşvik etmek amacıyla faaliyet göstermektedir (İSTKA, 2021).

Azerbaycan'daki KOBİ'ler, devletin sunduğu teşvikler sayesinde uluslararası pazarlarda daha rekabetçi hale gelmekte ve inovasyon kapasitelerini artırmaktadır. Devlet destekleri, KOBİ'lerin üretim artışını ve pazar paylarını artırırken, aynı zamanda yeni iş modelleri geliştirmelerini teşvik etmektedir (Worldbank, 2019)..

Azerbaycan'daki KOBİ'ler, devletin sunduğu ihracat teşvikleri ve dış ticaret destekleri ile uluslararası pazarlara daha kolay erişim sağlamaktadır. AZPROMO ve Azerbaycan İhracatçılar Birliği gibi kurumlar aracılığıyla sağlanan destekler, KOBİ'lerin yurtdışındaki fuar ve ticaret etkinliklerine katılmalarını sağlar. Bu sayede Azerbaycanlı KOBİ'ler, uluslararası ticaret

ağlarında daha fazla yer almakta ve daha geniş bir pazar payına sahip olmaktadır.

Devlet desteklerinin Azerbaycan'daki KOBİ'ler üzerindeki etkisi, özellikle inovasyon kapasitelerinin artmasında ve üretim kapasitelerinin artırılmasında kendini göstermektedir. Bu süreçte yenilikçi ürün ve hizmetlerin yanı sıra üretim artışı amaçlanmaktadır.

Azerbaycan KOBİ'leri, devletin sağladığı vergi kolaylıkları ve kredi destekleri sayesinde yerel pazarlarda daha fazla yer edinmiş ve büyüme göstermiştir. Devlet teşvikleri, KOBİ'lerin maliyetlerini düşürürken, üretim kapasitelerini artırmalarını sağlamaktadır. Bu da onların yerel pazarlarda daha büyük bir pazar payı elde etmelerine olanak tanımaktadır.

Azerbaycan'daki devlet destekleri sayesinde başarılı olmuş bir dizi KOBİ örneği bulunmaktadır. Bu örnekler, devletin sunduğu teşviklerin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Gıda Sektöründe Başarı Örneği: Azerbaycanlı bir gıda üretim şirketi, devletin sunduğu Ar-Ge hibe destekleri ve vergi teşvikleri sayesinde yeni bir ürün geliştirdi ve bu ürününü hem yerel pazarda hem de çevre ülkelerde başarıyla pazarladı. Şirket, devletin sağladığı finansal desteklerle üretim kapasitesini %40 oranında artırarak satışlarını ciddi ölçüde yükseltmiştir.

Teknoloji ve Dijitalleşme Alanındaki Başarı: Bir yazılım şirketi, Azerbaycan devletinin sağladığı dijitalleşme destekleri ve finansal teşviklerle yeni yazılımlar geliştirdi. Bu yazılımlar, yerel pazarda büyük ilgi gördü ve şirketin yurtdışına açılmasını sağladı. Ayrıca, şirket, devletin sunduğu ihracat teşvikleri ile bölgedeki potansiyel müşterilere ulaşmayı başarmıştır.

İnşaat ve Yapı Sektöründe Başarı: Azerbaycan'da faaliyet gösteren bir inşaat firması, devletin sağladığı kredi destekleri ve yatırım teşvikleri ile büyük bir inşaat projesine imza atmıştır. Şirket, projeye yatırım yapmak için aldığı düşük faizli kredi ile yapısal kapasitesini artırmış ve yerel pazarda önemli bir pazar payına sahip olmuştur (Ayyıldız, 2016).

4.3. Türkiye ve Azerbaycan Karşılaştırması

Hem Türkiye hem de Azerbaycan, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ekonomik kalkınma süreçlerine olan katkısını benimsemiş ve bu işletmelerin rekabet gücünü artırmak amacıyla çeşitli destekleme politikaları geliştirmiştir (Çelik ve Işık, 2021; Turan ve Şahin, 2020). Ancak her iki ülkenin KOBİ'lere yönelik politikaları, benzer hedeflere sahip olsalar da bazı yönlerden farklılık göstermektedir.

Benzerlikler;

Finansal Destekler: Hem Türkiye hem de Azerbaycan, KOBİ'lerin finansmana erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla kredi garanti fonları, faiz indirimli krediler ve hibe programları sunmaktadır. Türkiye'de KOSGEB, Azerbaycan'da ise Azerbaycan Kalkınma Bankası ve AZPROMO gibi kurumlar bu desteği sağlar.

İhracat Desteği: Her iki ülke de KOBİ'lerin dışa açılımını teşvik etmek için ihracat destek programları sunmaktadır. Türkiye'deki İhracatçı Birlikleri ve KOSGEB'in sağladığı dış ticaret destekleri ile Azerbaycan'daki AZPROMO ve Azerbaycan İhracatçılar Birliği, KOBİ'lerin uluslararası pazarlarda rekabet etmelerini sağlamak için benzer hizmetler sunmaktadır.

Vergi Teşvikleri ve Muafiyetler: Hem Türkiye hem de Azerbaycan, KOBİ'lerin mali yüklerini azaltmak amacıyla vergi teşvikleri sunmaktadır. Özellikle Ar-Ge faaliyetleri için vergi indirimleri, KOBİ'lerin yenilikçi projeler geliştirmelerini teşvik etmektedir (Çoban ve Çoban, 2018).

Farklılıklar;

Destek Programlarının Kapsamı ve Uygulama: Türkiye'de KOBİ destekleri, genellikle merkezi hükümetin belirlediği genel politika çerçevesinde organize edilirken, Azerbaycan'da daha fazla bölgesel teşvikler ve yerel kalkınma ajansları üzerinden uygulamalar görülmektedir. Azerbaycan'daki bazı destekler, özellikle yerel kalkınmayı hedefleyen bölgesel teşviklere odaklanmıştır, oysa Türkiye'de destekler, tüm ülke çapında daha homojen bir şekilde yayılmaktadır (TİM, 2020).

Ar-Ge ve İnovasyon Desteği: Türkiye, Ar-Ge ve yenilikçilik konusuna daha fazla kaynak ayıran ve teşvik edici programlara sahip bir ülkedir. TÜBİTAK ve KOSGEB gibi kurumlar, KOBİ'lere sadece finansal destek değil, aynı zamanda eğitim, mentorluk ve danışmanlık hizmetleri de sunmaktadır. Azerbaycan ise bu alanda daha sınırlı bir destek yapısına sahip olup, özellikle TÜBİTAK gibi ileri düzey Ar-Ge kuruluşlarının yokluğu, inovasyon desteklerinin etkinliğini sınırlamaktadır (KAGM, 2021).

Danışmanlık ve Eğitim Desteği: Türkiye'de, KOBİ'ler için daha kapsamlı danışmanlık ve eğitim programları bulunmaktadır. KOSGEB ve yerel kalkınma ajansları, işletme yönetimi, pazarlama stratejileri, dijital dönüşüm gibi alanlarda eğitimler düzenlerken, Azerbaycan'da bu tür programlar genellikle daha sınırlıdır ve daha çok dış ticaret odaklıdır (World Bank, 2021).

Devlet desteklerinin KOBİ'ler üzerindeki etkileri, her iki ülkede de belirgin şekilde gözlemlenmektedir. Ancak, bu etkiler her iki ülkede farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'deki Devlet Desteklerinin Etkisi:

- ✓ İhracat ve Uluslararası Rekabet Gücü
- ✓ İnovasyon ve Teknolojik Gelişim
- ✓ Verimlilik ve İşletme Büyüklüğü

Azerbaycan'daki Devlet Desteklerinin Etkisi:

- ✓ İhracat ve Uluslararası Rekabet Gücü
- ✓ Yerel Pazarlarda Rekabet
- ✓ İnovasyon ve Teknolojik Gelişim

5. Kültürel, Ekonomik ve Politik Faktörlerin Devlet Desteklerine Etkisi

Türkiye, sanayi ve hizmet sektörlerinde güçlü bir gelişim göstermiş bir ekonomi iken, Azerbaycan daha çok doğal kaynaklar (özellikle petrol ve doğalgaz) ve tarım sektörüne dayalı bir ekonomiye sahiptir. Bu ekonomik yapılar, devlet desteklerinin şekillenmesinde ve KOBİ'lere sağlanan teşviklerin önceliklerinde farklılıklara yol açmaktadır.

Türkiye: Türkiye ekonomisi, sanayi üretimi, ihracat ve yenilikçilik odaklı bir gelişim göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye'deki KOBİ destekleri daha çok teknoloji, sanayi ve hizmet sektörlerine yönelik geniş kapsamlıdır.

Azerbaycan: Azerbaycan ekonomisi ise daha çok enerji sektörüne dayalı olup, devletin destek politikaları genellikle bu sektöre yakın alanlarda faaliyet gösteren KOBİ'lere yöneliktir (ADİK, 2022).

Türkiye'deki KOBİ desteklerinin daha sistematik ve geniş çaplı olması, devletin reformist yaklaşımı ve özel sektörle güçlü işbirliklerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin üyelik süreci ve Gümrük Birliği gibi uluslararası anlaşmalar, KOBİ'lerin dışa açılmasına daha fazla fırsat sağlamaktadır.

Azerbaycan'da ise daha geleneksel bir ekonomik yapının etkisiyle devlet desteği daha çok yerel ve bölgesel kalkınma hedefleriyle örtüşmektedir. Kültürel anlamda, Azerbaycan'daki KOBİ'ler daha çok aile şirketleri ve yerel işletmelerle sınırlı kalmaktadır, bu da devletin sağladığı desteklerin ulaşılabilirliği konusunda bazı engeller yaratmaktadır.

Sonuç ve Politika Önerileri

Bu çalışmada Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'lerin küçük ve rekabet güçlerine etkilerini karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Her iki ülkede de devletin sağladığı destekler, KOBİ'lerin büyümesi ve gelişmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak, bu desteklerin etkinliği, uygulama süreçleri, kapsamı ve hedefleri açısından bazı farklılıklar göstermektedir.

Türkiye, KOBİ destekleme politikalarında daha geniş bir yelpazeye sahiptir. KOSGEB, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları ve İhracatçı Birlikleri gibi kurumlar, KOBİ'lere çeşitli finansal ve eğitim destekleri sunarak, yenilikçilik, verimlilik ve dışa açılım konularında önemli katkılar sağlamaktadır. Türkiye'deki destekler, özellikle ihracat ve yenilik alanlarında KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmıştır. Ancak, bazı destek programlarının etkinliğini artırmak için bürokratik engellerin ve başvuru süreçlerinin daha basitleştirilmesi gerektiği görülmüştür.

Azerbaycan'daki devlet destekleri daha çok yerel kalkınma ve petrol dışı sektörlerin teşvik edilmesi üzerine odaklanmıştır. AZPROMO ve Azerbaycan Kalkınma Bankası gibi kurumlar, özellikle ihracat ve yerel pazarların güçlendirilmesi konularında destekler sunmaktadır. Ancak, Ar-Ge ve inovasyon destekleri Türkiye'ye göre daha sınırlı düzeydedir ve bu alanlarda daha fazla teşvik sağlanması gerekmektedir. Azerbaycan'daki KOBİ'ler, devlet desteklerinden faydalandıkça daha rekabetçi hale gelmiş, ancak daha fazla kapasite artırımı ve uluslararası pazarlara açılma için teşviklerin güçlendirilmesi gerekebilir.

Araştırma bulgularına dayanarak, her iki ülkedeki devlet desteklerinin etkinliğini artırmaya yönelik bazı genel çıkarımlar şunlardır:

- ✓ Bürokratik Engellerin Azaltılması
- ✓ Desteklerin Daha Hedeflenmiş ve Kapsayıcı Olması
- ✓ İnovasyon ve Ar-Ge Desteklerinin Artırılması
- ✓ Erişim Zorluklarının Aşılması

Devlet desteklerinin daha etkili hale getirilmesi için aşağıdaki politika önerileri dikkate alınmalıdır:

- ✓ Desteklerin Dijitalleşmesi ve Kolaylaştırılması
- ✓ İnovasyon ve Teknolojik Yatırımların Teşvik Edilmesi
- ✓ Sürdürülebilirlik ve Yeşil Teknolojilere Yönelik Teşvikler
- ✓ İhracat ve Uluslararasılaşma Stratejileri

✓ Eğitim ve Kapasite Gelişimi

Bu araştırma, Türkiye ve Azerbaycan'daki devlet desteklerinin KOBİ'ler üzerindeki etkilerini ele almış olsa da, daha geniş çapta karşılaştırmalar yaparak bu konuda daha fazla veri toplanabilir. Gelecekteki araştırmalar için aşağıdaki yönlendirmeler önerilmektedir:

Türkiye ve Azerbaycan dışındaki ülkelerle yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, KOBİ desteklerinin etkinliğini daha kapsamlı bir şekilde analiz etmemizi sağlayacaktır. Özellikle gelişmiş ekonomilerle yapılan karşılaştırmalar, Türkiye ve Azerbaycan'ın KOBİ destekleme politikaları hakkında daha fazla bilgi verebilecektir. Ayrıca, devlet desteklerinin sosyal etkisi ve dezavantajlı gruplara (kadın girişimciler, kırsal bölgelerdeki KOBİ'ler vb.) sağladığı faydalar üzerine yapılacak çalışmalar, KOBİ desteklerinin daha kapsayıcı hale getirilmesine yönelik politika geliştirmelere katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- ADİK (Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi) (2022). Azerbaycan'da KOBİ'ler ve İstihdam 2022 Yıllık Raporu. Azerbaycan İstatistik Kurumu.
- AKB (Azerbaycan Kalkınma Bankası) (2020). Azerbaycan'da KOBİ Finansmanı: Hedefler ve Destekleme Politikaları. Azerbaycan Kalkınma Bankası Yayınları.
- Arslantaş, H. & Yılmaz, H. (2019). Rekabet Gücü ve KOBİ'ler: Küresel Rekabet Çerçevesinde Türkiye ve Azerbaycan Karşılaştırması. İşletme Araştırmaları Dergisi, 11(2): 102-115.
- Ayyıldız, A. (2016). KOBİ'lerin Ekonomik Kalkınmadaki Rolü ve Devlet Desteklerinin KOBİ'lere Etkisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, M. & Işık, F. (2021). KOBİ'ler için Devlet Desteklerinin Etkisi: Türkiye ve Azerbaycan Karşılaştırması. Uluslararası Ekonomi ve Politika Dergisi, 14(2): 211-228.
- Çoban, O. & Çoban, A. (2018). Etkinlik-Verimlilik ve IPARD Desteklerinin Sektörel Etkileri, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Çoban, O. & Çoban, A. (2020). Sectoral Effects of IPARD Supports: Example of Konya Milk Sector. GARI African Symposium 2020.
- Çoban, O., Ceylan, O. & Çoban, A. (2021). "Seçilmiş Göstergelerle Bilgi Ekonomisi-Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", Editör: Sadettin PAKSOY, Sosyal Bilimlerde Özgün Çalışmalar, İksad Publication, 85-110, ,.
- EC (European Commission) (2016). The Role of SMEs in the European Economy. European Union Publications.
- İSTKA (İstanbul Kalkınma Ajansı) (2021). İstanbul'da KOBİ'lere Yönelik Destek Programları ve Başarı Örnekleri.
- İTO (İstanbul Ticaret Odası) (2022). Türkiye'de KOBİ'ler ve Destekleme Politikaları. İTO Yayınları.
- KAGM (Türkiye Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü) (2021). Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik Destekleme Stratejileri ve Uygulama Sonuçları. Kalkınma Ajansları Yayınları.
- Karakaya, Y. (2020). KOBİ'lerde Rekabet Gücü ve Devlet Teşviklerinin Rolü. Maliye Finansal Araştırmalar Dergisi, 7(1): 45-62.
- Kocabaş, B. & Düzgün, A. (2019). Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik Devlet Desteklerinin Verimlilik Üzerindeki Etkileri. Akademik Ekonomi ve Çalışma Dergisi, 23(3): 1-16.
- Kök, R. & Çoban, O. (2002). KOBİ lerin Sorunları Analitik Çözüm Stratejileri ve Rekabet İmkanları Kahramanmaraş Tekstil Endüstrisi ve Firma Ölçeğinde Bir Etkinlik Analizi. Small and Medium Sized Enterprises in the

21. Century: Problems, Opportunities and Solutions' Conference, Gazi Magusa/KKTC, 80-96.
- OECD (2018). SME and Entrepreneurship Policy in Azerbaijan. OECD Publishing.
- OECD (2020). SME Policy Index: Eastern Partner Countries. OECD Publishing.
- TİM (Türkiye İhracatçıları Meclisi) (2020). Türkiye İhracatının Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Üzerindeki Etkisi. Resmi Rapor.
- Turan, A. & Şahin, H. (2020). Devlet Destekleri ve KOBİ'lerin Rekabet Gücü: Türkiye ve Azerbaycan Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Economic Policy Studies*, 32(3): 45-60.
- Ünvar, İ. & Darıcı, B. (2021). "KOSGEB Desteklerine Girişimcilik Destekleri Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım", Editör: Ateş Alper, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar VIII, Konya, Eğitim Yayınevi, 77 -83.
- World Bank (2019). Azerbaijan: SME Development and Economic Growth. World Bank Group Report.
- World Bank (2021). Azerbaijan: SME Development in a Diversified Economy. Dünya Bankası.

Raporlar ve İstatistikler

- Azerbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2020). Azerbaycan Ekonomisinin KOBİ Sektörüne Yönelik Politika Belgeleri ve Stratejiler.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı (2021). Azerbaycan'da KOBİ'lere Sağlanan Vergi Teşviklerinin Etkileri.
- Azerbaycan İhracat ve Yatırım Destek Ajansı (AZPROMO) (2020). Azerbaycan İhracat Teşvikleri ve KOBİ'lere Destek Programları.
- Dünya Ekonomik Forumu (WEF) (2020). The Global Competitiveness Report 2020. WEF Raporu.
- EBRD (2021). Azerbaijan: The Role of SMEs in Diversifying the Economy. EBRD Report.
- European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2021). Azerbaijan: SME Competitiveness and Policy Development. EBRD Yayını.
- İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (2022). Türk KOBİ'lerinin İhracat Kapasitesini Artırmaya Yönelik Destekleme Programları. Resmi Yayın.
- İzmir Kalkınma Ajansı (2021). Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik Teşvikler ve Programlar.
- KOSGEB (2021). KOBİ'lere Yönelik Devlet Destekleri: Politika ve Uygulamalar. KOSGEB Yayınları.

- TÜBİTAK (2020). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Ar-Ge Destekleri. TÜBİTAK Yayınları.
- TÜİK ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2021). Türkiye Ekonomisinde KOBİ'lerin Katkısı ve Sektörel Dağılımı: 2020 Yılı Sonuçları. Resmi Ekonomik Rapor.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021). Türkiye Ekonomisi ve KOBİ'lerin Önemi. Resmi Yayın.
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2020). Türkiye'de KOBİ'lerin Rekabet Gücünün Artırılmasına Yönelik Devlet Destekleri.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2022). Türkiye'de KOBİ Finansmanı ve Destek Mekanizmaları. TCMB Raporu.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Performansı: 2019-2020 Dönemi İstatistiksel Göstergeler. TÜİK Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023). KOBİ İstatistikleri 2023 Raporu. TÜİK Yayınları.

